

Zrínyi által megkezdett műfaji hagyományok folytatójának tekinthetők, mint századunkban Babits, Kosztolányi, Juhász Gyula vagy Illyés Gyula, akik új fejezetet nyitottak a Zrínyi-recepció történetében.

A Zrínyi-filológia régi adósságaiból törleszt ez a reprezentatív, számos faksimilével illusztrált kötet, mely konkrét megállapításain, eredményein túlmenően jelzi a remélt kritikai kiadáshoz nélkülözhetetlen további kutatások irányát is. (Európa— Helikon, 1982.)

JÁNOS ISTVÁN

STAUD GÉZA: A MAGYARORSZÁGI JEZSUITA ISKOLAI SZÍNJÁTÉKOK FORRÁSAI I. 1561 – 1773.*

Egy jelentős művelődéstörténeti forrásfeltáró munkálat első eredményeként látott napvilágot Staud Géza kötete a hazai jezsuita iskolai színjátszás forrásairól. Bevezetésében számos elméleti és gyakorlati kérdést tisztáz. Elsőként arról a *műfaji kategorizálásról* kell szólnunk, mellyel a kérdés irodalomtörténeti, ill. színháztörténeti megközelítésének módszerei különbségeiről szól. Kifejti, hogy míg az irodalomtörténet a fennmaradt drámaszövegeket tartja elsőrendűen fontosnak s azokat az irodalmi filológia módszereivel vizsgálja, addig a színháztörténet az előadásból indul ki, mivel a közönség nem az írott szöveg, hanem az előadással találkozik, „így a színháztudományban minden esztétikai és történeti vizsgálat alapja csak az előadás és a közönség kapcsolata lehet”. Ebből következően a színháztörténeti vizsgálódás minden színjáték-típusra kiterjed, — olyanokra is, melyek kívül esnek az irodalomtörténeti vizsgálódás körén. Így a színháztörténet számára az *előadás önálló, komplex jelenség*, melynek vizsgálatához oly komplex módszerre van szükség, mely a színjáték valamennyi komponensére (szöveg, az előadás körülményei, a közönség összetétele és magatartása stb.) kiterjed. Ez a módszer szabja meg a forrásfeltárás terén követendő eljárást is.

Az irodalomtörténeti és színháztörténeti kutatási módszer különböző voltát hangsúlyozva mégsem hagyhatja figyelmen kívül az irodalomtörténet eddigi színháztörténeti eredményeinek méltatását sem. Jelzi, hogy az irodalomtörténet ugyan eddig csupán írott (elsősorban magyar nyelvű) művekkel foglalkozott s csupán irodalomtörténeti (irodalomesztétikai) módszereket alkalmazott, azonban mégis jelentős eredményeket hozott a színháztörténet számára is. Bibliográfiai vo-

* *Fontes ludorum scenicorum in scholis S. J. Hungariae. Pars prima. 504 l.* (A magyarországi iskolai színjátékok forrásai és irodalma I. kötet.)

natkozásban többek között Mátray Gábor, Bayer József, Nagy Sándor és Takács József nevét említi. A szövegkiadás terén Bayer mellett Alszeghy Zsolt, Kardos Tibor, Dömötör Tekla, Varga Imre és Kilián István munkásságát értékeli. Az egyes iskoladrámák eredetét és összefüggéseit elemző tanulmányok bibliográfiailag már feltárt hosszú sorát pedig egy jövőző irodalomtörténeti szintézis alapfeltételeként jelöli meg.

Az eddigi eredmények ellenére is nyitott kérdésnek tekinti azt, hogy az egyes kollégiumokban mit, hol, mikor, kik és kinek, milyen nyelven játszottak, milyen darabok voltak műsoron milyen szcenikai megvalósításban. Mindezek ismeretére pedig feltétlenül szükség van, mivel az adott két évszázadon keresztül a hazai iskolai színjátszás volt *egyedüli formája* a színháznak és jelentős mértékben járult hozzá a hazai és magyar nyelvű hivatásos színjátszás formálódásához. Európa más országaiban (Franciaország, Itália, Ausztria, de még Lengyelország is) az iskolai színjátszás mellett ekkor már hivatásos *commedia dell'arte*-társulatok működtek. Magyarországra — az állandó háborús helyzet miatt ilyen társulatok nem mertek eljönni. Így a hazai iskolai színjátszás „társtalan megáramaradottsága” még inkább kiemeli annak művelődéstörténeti jelentőségét s indokolja azt az alapos feltárást, melyet a kötet (egy sorozat első darabjaként) elvégzett.

A színháztörténiész által felállított igen magas mércének természetesen csak rendkívül mélyreható forrásfeltárással lehet eleget tenni. Ilyen (ill. ehhez hasonló) munkát eddig csupán Franciaországban, Ausztriában és Lengyelországban folyt, ill. van folyamatban, — Staud kötete azonban mélyebbre nyúl és földrajzilag is szélesebb terület átfogására törekszik. Forrásbázisa az elérhetőség határain belül teljesnek mondható. Legfontosabb forrásai az egyes kollégiumok szigorú előírások szerint vezetett „*historia domus*”-ai. Ezek meghatározott fejezeteiben az előadások jellegére, nyelvére, közönségére, szereplőire vonatkozó utalások, leírások olvashatók. Jelentős forrásbázis az éves rendi jelentések, a „*litterae annuae*” is, melyeket az egyes rendtartományok (esetünkben az osztrák tartomány) készítettek, s melyek nem csupán a római központi rendi levéltárba jutottak el, hanem (körözés útján) a rendtartomány valamennyi rendházába is. Így ezek tudomást szerezhetek a máshelyt tartott színlelőadásokról is. Az említett forrásokot esetenként a naplószerű „*diarium*”-ok is kiegészítik.

Színháztörténeti szempontból elsőrendű forrásnak számítanak a nyomtatott programok és szöveggönyvek is. Ezek közlik a darab címét, az iskola patrónusának (néhol az előadás jelesebb vendégeinek) nevét, az előadás helyét és idejét és (sajnos, csupán ritkán) a szereplők nevét is. A kisszámú megmaradt libretto-jellegű szöveggönyvek, dráma-kéziratok, ill. a felosztott rendházak könyvtárainak katalógusai szintén jelentős források.

A három kötetre tervezett kiadvány első kötete az alapítás évének sorrendjében tíz jezsuita kollégium (Nagyszombat, Kolozsvár, Gyulafehérvár, Nagyvárad, Vágsellye, Turóc, Homonna, Pozsony, Szepeskáptalan és Komárom) színelőadásainak anyagát tartalmazza, az egyes kollégiumokon belül az előadások időrendjében. A kollégium történetének rövid ismertetése és a legfontosabb források jelölése után kerül sor az egyes előadások ismertetésére. Az adatok: az előadás időpontja, a mű címe (témája), a darabot bemutató osztály megnevezése, ill. annak említése, ha az előadás nem latin nyelven folyt. Ezt követi az előadásra vonatkozó forrás teljes szövege, majd az esetenként megmaradt program, ill. kézirat címléírása, végül pedig a darabra vonatkozó korábbi szakirodalmi utalás.

Adott keretek között nem véljük szükségesnek az egyes adatok aprólékos vizsgálatát, a kisebb hiányok felderítését. Hangsúlyoznunk kell azonban a forrásanyag lehető teljességét s azt, hogy — ahol erre mód nyílt — pasztikus képet kapunk az előadás lefolyására vonatkozóan is. Így p.o. a Nagyszombatban 1649-ben tartott előadásokról Esterházy Pál személyes visszaemlékezéseit olvasva jól láthatjuk, hogy a kollégium akkori növendékei — később az ország vezető politikusai — milyen elmélyülten éltek át egy ilyen előadást, — melyet a források szerint sokszor kísért a közönség „applausus”-a.

Befejezésül a szerzői bevezetés egy fontos szempontjára kell a figyelmet felhívunk: ezek a latin, német, magyar, szlovák és román nyelven előadott színdarabok 16—17. századi művelődésünkben különleges jelentőségűek voltak, mivel „ebben a korban a nyelvi különbözőségek még nem jelentettek politikai jellegű nemzetiségi ellentétet”. Helyesen járt el tehát a szerző akkor, amikor a nem magyar nyelvű színjátszást is a korszak művelődésének egyenértékű, meghatározó tényezőjeként fogta fel.

Az első kötet láttán kíváncsian várjuk a folytatást a többi szerzetesrendek és más felekezetek vonatkozásában is. (MTA Könyvtára, Bp. 1984.)

TÓTH ANDRÁS

BETHLEN KATA ÖNÉLETÍRÁSA*

Meglehet, Bethlen Kata nem a legjobb emlékirója régi évszázadainknak, ma azonban az olvasók szélesebb táborában bizonyára a legolvasottabb. Az életmű „karcsúsága”, a férfi-kortársak latinizmusai-

* (A szöveget gondozta, az utószót és a jegyzeteket írta Bitskey István.)